

visos nuostabios sudėtingybės, tiksliai suderinta visų jėgų ir elementų sąveika yra ne tuščias žaismas virš mirties neišvengiamos bedugnės, bet ateinančio, būsimą pasaulio, kur mirtis nebeturės balso, nuojauta. Bet pirmiausia pats Kristus savo egzistencija, gyvenimu ir kančia vienintelis tikrai patikimai įmena nerimą keliančią blogio pasaulyje mįslę. Tikrai jame nerami širdis suranda atilsį. Jis vienintelis galėjo suteikti kančias, nesėkmei, žlugimui, mirčiai nelauktą vertę. Retai visas pasaulis tą taip aiškiai pajautė, kaip dienomis iki ir po 2005 m. balandžio 5-osios, kai popiežius Jonas Paulius II iki galo nuėjo savo kryžiaus keliu.

Kas protui atrodo nevertinga, Kristaus šviesoje tampa reikšminga, prasminga, sušvinta kaip įtikimas liudijimas. Prieš metus ši prasmė sušvito daugybei žmonių toli už Bažnyčios ribų.

Teilhard'as de Chardin'as – Kristaus liudytojas

Šiandien turime paminėti – bent keliais žodžiais – dar vieną žmogų – Pierre'ą Teilhard'ą de Chardin'ą SJ. Būdamas gamtos mokslininkas (paleontologas) ir teologas, jis kaip nė vienas kitas mėgino Kristaus pažinimą sujungti su evoliucijos idėja. Jo patraukli vizija liko ginčytina, tačiau daugeliui žmonių suteikė didelių vilčių tikėjimo viziją ir gamtamokslinį požiūrį suvienyti pajungiant juos „vienai galvai“, Kristui kaip „evoliucijos varikliui“.

Visata laikoma apimta didžiulio judėjimo aukštyn, vis didesnio sudėtingumo ir vidujiškumo link, nuo materijos – gyvybės ir dvasios link. Tai kryptingas judėjimas (tuo Teilhard'as skiriasi nuo manančiųjų, jog evoliucija yra bekryptė), nuo geogenezės vedantis prie biogenezės ir psichogenezės. Tačiau šis judėjimas aukštyn atbaidomas tik tada, kai kosmogenezė virsta „kristogenezė“. Su žmogaus pasirodymu užbaigiama pasyvaus evoliucijos priėmimo etapas ir pasiekama autoevoliucijos epocha. Šio viršūnė yra Kristaus pasirodymas. Jis tampa regimu evoliucijos centru, jos poliumi ir tikslu – Omega tašku. Žmogumi tapęs Žodis, regimai pasirodantis tam tikrame evoliucinės ašies taške, iki tol buvo neregimasis „evoliucijos variklis“. Jis tikrai yra kosminio Kūno galva, tokia, kad Kristus tikrai viską išpildo, viską vairuoja, viską atbaigia. „Visa visata *ipso facto* paženklinta jo pobūdžio, jo pasirinkimo, gaivinama jo formos“. Kristus Teilhard'ui de Chardin'ui yra paties kosmoso energija. Juk įsikūnydamas pats Dievas „palyra“ į materiją ir, „rikiuodamas bei planuodamas tai, ką mes vadiname evoliucija“, veikia joje ir iš jos. Įsikūnijimas reiškia savotišką kosmoso „kristifikaciją“. Šioje perspektyvoje Teilhard'as de Chardin'as taip pat žvelgia į Kristaus kryžių. Jis tampa kosminės raidos sunkumo įveikimo momentu. Prisikėlęs Kristus išlaisvinamas neribotam kosminiam veikimui ir kosminę evoliuciją gali atvesti į tašką Omega, kuris yra galutinė pasaulio „amorizacija“ (virtimas meile), atbaigiama

paruzija, Kristaus grįžimu (visos citatos iš: Leo Scheffczyk. „Die Christogenese Teilhards de Chardin und der kosmische Christus bei Paulus“, in: *Schwerpunkte des Glaubens. Gesammelte Schriften zur Theologie*. Einsiedeln 1977, 249–279).

Šių aiškiai per trumpų pastabų apie Teilhard'ą tikrai nepakanka jo pastangoms įvertinti. Žavesys, kurį Teilhard'as de Chardin'as skleidė ištiesai kartai, mano akimis, kilo iš jo radikalaus gamtamokslio ir krikščionių tikėjimo aprėpimo. Ši mokslo ir tikėjimo vienybės vizija neabejotinai buvo ir problemiška. Kritikai pakankamai įtikinamai parodė, jog jis iki galo tinkamai neatsižvelgė į abi puses. Jo pateikta evoliucijos kaip kylančio judėjimo, be pertrūkio gimdančio vis aukštesnes formas, vizija yra daugiau filosofinė spekuliacija negu griežta mokslinė teorija. Kristaus kaip evoliucijos variklio „sugamtinimas“ negalėjo susilaukti teologinių prieštarų. Nepaisant kritikos iš abiejų pusių, jo reikalą daug kas suvokė ir vertino. Įspūdingas vienas dalykas: jo žavėjimasis Kristumi. Jo meilė Kristui pavertė jį savotišku „evoliucijos mistiku“, tolimu šiandien plačiai paplitusio evoliucionizmo materialistinėms idėjoms. Taikydamas mūsų temai, pirmiausia konstatuoja: Teilhard'as de Chardin'as išdrįso imtis to, kas buvo rizikinga ir kartu būtina. Didingą krikščionių tikėjimo į Dievo įsikūnijimą Jėzuje Kristuje viziją jis išdrįso traktuoti kaip teikiančią įkvėpimą savo gamtamoksliniams tyrimams bei mąstymui ir ją kaip tokią čia taikyti. Kita vertus, savo gamtamokslinę tiriamąją veiklą jis visada atverdavo didiesiems horizontams, kuriuos jam atskleidė jo krikščioniškasis tikėjimas.

„Valdykite žemę“: atsakomybė už kūriniją

Aštuntoji katechezė iš ciklo „Evoliucija ir kūrimas“

Nedaug Biblijos sakinių šiandien susilaukia tiek priešiško bei atmetimo kaip garsioji Pradžios knygos 1 skyriaus 28 eilutė: „Valdykite žemę!“ Žinomas vokiečių autorius vieną savo smarkų poleminių rašinių pavadinė „Žiaurūs krikščionybės padariniai“ (Carl Amery. *Das Ende der Vorsehung*. Reinbeck 1972). Nuo šio dieviškojo įsakymo žmonijai padarinių šiandien kenčias visas pasaulis. „Žmogui paskirta užduotis valdyti žemę pastūmėjo tuo lemtingu keliu, kurio karti pabaiga dabar ima ryškėti“ – pasaulinė ekologinė katastrofa, gyventojų perteklius, tikėjimas pažanga, viešpatavimo pasauliui ideologija. „Kuo anksčiau didžiavomės, būtent kad tikėjimas sukūrimu nudievinęs pasaulį ir padaręs jį protingą, kad saulė, mėnulis ir žvaigždės yra nebe

baimę keliančios didingos dievybės, bet tiktai šviesuliai, kad gyvūnai ir augalai prarado savo mitinį pobūdį, – visa tai dabar tampa krikščionybei metamu kaltinimu. Didžias broliškas pasaulio galias krikščionybė pavertusi žmogaus naudojimosi objektais ir taip paskatinusi jį, laikantis dauginimosi ideologijos, kuriai rūpi tik ji pati, piktnaudžiauti augalais bei gyvūnais, šio pasaulio jėgomis apskritai“ (J. Ratzinger. *Im Anfang schuf Gott. Einsiedeln-Freiburg* 1996, 41).

Krikščionybė – pažangos kliuvinys ar skatintoja?

Krikščionybė vėl kaltinamųjų suole – anksčiau ji ten sodinta kaip didelis pažangos kliuvinys, kaip konservatyvus stabdis, nuolatos kritiškai ir baimingai atmetantis tai, kas nauja, tuo tarpu dabar – kaip blogoji pažangos skatintoja, Biblija teisinanti totalinį gamtos išnaudojimą. Argi biblinė užduotis Pradžios knygos 28 eilutėje nėra programa, tiesiog priešinga tam, kas šiandien daugybę žmonių visame pasaulyje jaudina kaip aplinkos apsaugos idėja?

„Dievas palaimino juos [vyrą ir moterį] tardamas: *Būkite vaisingi ir dauginkitės, pripildykite žemę ir valdykite ją! Viešpataukite ir jūros žuvisms, ir padangių paukščiams, ir visiems žemėje judantiems gyvūnams*“ (Pr 1, 28).

Tai, rodos, tiesiai prieštarauja viskam, ko saugotis sukrėtą Vakarų pasaulį aštuntojo dešimtmečio pradžioje išpėjo *Club of Rome*, – gyventojų pertekliaus siaubo scenarijaus, dauginimosi ideologijos, kurios pavojai stauga tapo įvardyti, optimistinio tikėjimo pažanga, kuris jau buvo bepradedęs virsti panika. Audringai plėtojantis globalizacijai, priešasčių nerimauti nuo tada nesumažėjo.

„Viešpatavimo pasauliui mentalitetas“ ir „atsakomybė už kūrinių“

Tad ar judėjų-krikščionių tradicija su savo raginimu daugintis ir valdyti pasaulį (laikomu Dievo įsakymu, maža to, apskritai pirmutiniu iš visų Dievo duotų įsakymų Biblijoje) nėra, taip sakant, pirmutinė ekologinės grėsmės, jei ne katastrofos, kurios link artinamės ir kuri, pasak kai kurių, jau negrįžtamai prasidėjo, sukėlėja?

Pirma paklauskime, ką reiškia Biblijos ištara: „Valdykite žemę“. Vėliau pasidomėsime faktinėmis šiandienio „viešpatavimo pasauliui mentaliteto“ ištakomis. Galiausiai pamėginsiu išdėstyti krikščionišką „atsakomybės už kūrinių“ užduotį.

1. Žmogaus viešpatavimas pasaulyje

Iš pradžių konstatuotina tai, kas turėtų būti suprantama kiekvienam: prieš 2500 metų, kai atsirado galutinis Pradžios knygos tekstas, gyventojų perteklius buvo „taip toli už akiračio ribų, kad autoriai neturėjo jo

kio pagrindo apie tai išpėti“ (J. Schubert. *Genesis 1–11. Würzburg* 4/1997, 46). Pirmiausia rūpintis turėti pakankamai palikuonių ir apgyventi aplinką.

Pr 1, 28 glūdi dvi prielaidos, kuriomis šiandien abejojama. Pirmą užduoties valdyti žemę prielaida ta, kad žmogus sukurtas kaip vyras ir moteris. Pr 1, 26–27 rašoma:

„Tuomet Dievas tarė: Padarykime žmogų pagal mūsų paveikslą ir panašumą; tevaldo jie ir jūros žuvis, ir padangių sparnuočius, ir galvijus, ir visus laukinius žemės gyvulius, ir visus žemėje šliaužiojančius roplius!“

Žmogus nuo pat pradžių traktuojamas kaip bendrija. „Tevaldo jie...“ Jie, žmonijos šeima, gauna užduotį būti Dievo vietininkais, valdytojais. Kaip sukurtieji „pagal jo paveikslą“, jie dalyvauja Dievo valdžioje pasaulyje, yra tie, kuriems jis yra patikėjęs „tvarkyti pasaulį“ (H. W. Wolff. *Anthropologie des Alten Testaments. München* 2/1974, 236). Tačiau jie tokie yra ne kaip anoniminė žmonija, bet konkrečiu pavidalu, koku egzistuoja žmonijos šeima: Dievas „sukūrė juos“ kaip „vyrą ir moterį“ (Pr 1, 27b). Prie šios esmingai svarbios duotybės netrukus grįšime.

Antra, paaiškintina, kas turima galvoje žodžiu „valdyti“. Biblijoje tyros požiūriu, čia tikrai kalbama apie valdžią: „Pasaulio žmogiško tvarkymo pobūdis yra besąlygiškas pranašumas“ (H. W. Wolff, *op. cit.*, 239). Šis hebrajiškas žodis visada „reiškia veiksmą, kuriuo žmogus, panaudodamas savo jėgas, padaro ką nors sau pavaldų... Tad žmonija, kaip Dievo paveikslas, apdovanota gebėjimu bei įgaliojimu disponuoti pasauliu“ (ten pat). Aiškiai ir nedviprasmiškai tai pasakoma 8 psalmėje, kur aukštinamas žmogaus Kūrėjas:

„Kas yra žmogus, kad jį atsimeni, kas yra mirtingasis, kad juo rūpini? Tu padarei jį tik truputį žemesnį už save ir apvainikavai jį garbe ir didybe. Tu padarei jį savo rankų darbų šeiminku, padėjai visa prie jo kojų. Avis ir jaučius – visus aliai vieno – ir laukinius gyvulius, padangių paukščius bei jūros žuvis ir visa, kas tik keliauja jūrų takais“ (Ps 8, 5–9).

Visa, kas gyva žemėje, jūroje ir ore, jam pajungta su dviem svarbiais patikslinimais:

1. Užduotį kūrinių tvarkyti, formuoti bei ja disponuoti Dievas patikėjo ne keliems, bet visiems žmonėms bendrai. Iš to išplaukia esminis katalikų socialinio mokyimo principas: „Sukurtosios gėrybės skirtos visai žmonijai“ (KBK 2402).

2. Žmogui patikėta valdyti visą nežmogišką kūrinių, bet ne kitus žmones: „Tik pats žmogus negali būti pajungimo objektas“ (plg. Pr 9, 6; H. W. Wolff, 240).

Kaip žmogus turėtų valdyti jam pavaldžią kūrinių? Būtent čia pasiekiami lemiamos svarbos kryžkelė, iš naujo gražinančią mus prie šių metų temos. Kardinalas Ratzingeris Miunchene sakytuose savo pamoksluose apie kūrinių aiškiai suformulavo: „Kūrėjo užduotis žmogui reiškia, kad pasauli, kaip Dievo kūrinių, šiam privalu prižiūrėti laikantis kūrinių ritmo ir logikos“ (J. Ratzinger. *Im Anfang schuf Gott*. Einsiedeln-Freiburg 1996, 41).

Suvokti kūrinių kalbą

Žmogui patikėtos valdžios matą Kūrėjas teikia per pačią kūrinių, per jos kalbą, ritmiką, prasmę, logiką. Tad kalbama apie tai, ar mes kaip „kūrinių valdytojai“ pajėgiame suvokti kūrinių kalbą bei į ją įsigilinti. Žmogaus užduotis būti atsakingam už kūrinių suponuojama mokėjimą naudoti kūrinių tam, „kam ji pajėgi ir pašaukta, bet ne kad ji būtų atgręžta pati prieš save“ (ten pat).

Bet ar kūrinių kalba suprantama kalba? Ar egzistuoja paisytina kūrinių tvarka? Ar Kūrėjas ką nors sako savo kūrinių pobūdžiu, jos prasme, esme, jos nuorodomis, kurios mus mokyti, kaip suprasti tokį dalyką kaip „atsakomybė už kūrinių“?

Būtent čia glūdi kritinis taškas. Šiandien dažnai abejojama, kad Kūrėjas kūrinių būtimi sako ką nors, iš ko mūsų atžvilgiu išplauktų pareiga būti už ją atsakingiems. Evoliucionizmas kaip ideologija (dar kartą: skirtinas nuo mokslinės teorijos apie evoliuciją) tiesiog neigia Kūrėją būtimi sakant ką nors, į ką galėtų orientuotis dorovinė „atsakomybės už kūrinių“ pareiga. Paminėsiu dvi sritis, kur šiaandien daugelis žmonių abejoja kūrinių tvarka:

1. Pirma sritis yra tai, kad Kūrėjas sukūrė žmogų kaip „vyrą ir moterį“ ir būtent tokio norėjo. Labiau ar mažiau „užsikrėtusiems“ laiko dvasia, šiaandien mums sunku pripažinti, kad vyriškoji ir moteriškoji būtis yra ne tiesiog kokios nors kultūrinės fiksacijos ar kokie nors genetiniai atsitiktiniai produktai, bet pirmiausia būties išankstinės duotybės. Kad genetikos žaismui ir kultūrinėms įtakoms tenka tam tikras vaidmuo, neabejotina, tačiau tai nesudaro vyriškosios ir moteriškosios būties. Tai gali daryti įtaką jos reiškimuisi, bet visada su sąlyga, kad tai tik prisideda prie jos pavidalo formavimo. Kai iš tokios Kūrėjo būtinės išankstinės duotybės daromos dorovinės išvados, pavyzdžiui, homoseksualizmo klausimu, tai šitai laiko dvasiai visiškai nesuprantama. Toks požiūris į atsakomybę už kūrinių per daug prieštarauja plačiai vyraujančiai kitiškai viešpatavimo pasauliui sampratai, apie kurią dar kalbėsime.

2. Antras pavyzdys yra gyvūnų apsaugos klausimas. Katalikų Bažnyčios katekizme skyriaus „Pagarba kūrinių nepažeistumui“ pastraipos apie gyvūnus gal-

būt liko stiliaus požiūriu šiek tiek sausokos. Tą anuo metu pastebėjo pats kardinalas Ratzingeris, kurio pranciškoniška meilė gyvūnams, ypač katėms, gerai žinoma. Vis dėlto, galima sakyti, kad čia pateikti moraliniai nurodymai, kaip elgtis su gyvūnais, visiškai atitinka ir protą, ir tikėjimą sukūrimu. Protestai, kurių susilaukė šios pastraipos, liudija dažnai visišką biblinės žmogaus užduoties valdyti nesupratimą. Šias tris trumpas pastraipas pacituosiu kaip pavyzdį, iliustruojantį šiandienius debatus dėl krikščioniškai suprantamos atsakomybės už kūrinių:

2416 „Gyvūnai yra Dievo kūriniai. Apvaizda rūpinasi ir jais. Jau pačiu savo buvimu jie šlovina ir aukština Viešpatį. Žmonės irgi turi būti jiems palankūs. Prisiminkime, kokie švelnūs gyvūnams buvo šventieji Pranciškus Asyžietis ir Pilypas Nėris“.

2417 „Gyvūnus valdyti Dievas pavedė žmogui, sukurtam pagal Jo paveikslą. Tad leistina gyvūnus naudoti maistui ir drabužiams. Galima juos prisijaukinti, kad tarnautų dirbančiam ir besilaisviam žmogui. Leisti ribų neperžengiantys medicininiai ir moksliniai gyvūnų tyrinėjimai doroviniu požiūriu yra pateisinami, nes padeda gydyti žmogų ir gelbėti jo gyvybę“.

2418 „Be reikalo gyvūnus kankinti ar atimti jiems gyvybę yra nesuderinama su žmogaus orumu. Taip pat nedora dėl jų eikvoti pinigų, kuriuos pirmiausia reikėtų panaudoti žmonių vargū palengvinti. Gyvūnus galima mylėti; tačiau nedera prie jų prisirišti taip, kaip prisirišama prie asmenų“.

Pirma iš šių pastraipų kritikos nesusilaukė, išskyrus tai, kad gyvūnų atžvilgiu žodis „palankus“ kai kam pasirodė per menkas. Tačiau audringų prieštarų sukėlė paskutinis trečios pastraipos sakiny: gyvūnus galima mylėti, tačiau ne taip, kaip turi būti mylimas žmogus. Juk turėtų būti nesunku suprasti, kad kūrinių tvarka kažkaip iškreipiama, kai gyvūnams kuriamos komfortinės sąlygos, žmonėms stokoiant to, kas būtinausia. Tai nereiškia, kad meilė gyvūnams yra kažkas bloga. Tačiau kūrinių egzistuoja *ordo caritatis*, meilės tvarka, kuri mums tampa iššyk akivaizdi tada, kai tėvai visa, ką turi gera, atiduoda namų šuniui, tuo tarpu savo vaikui leidžia mirti badu.

Rudolfas Höšas, Aušvico koncentracijos stovyklos komendantas, labai mylėjo gyvūnus. Jau ne kartą skausmingai pastebėta, kad gyvūnų apsaugos lobistai politikų šiaandien geriau girdimi negu besirūpinantieji negimusiu vaikų apsauga. Kūrinių tvarka čia aiškiai diktuoja hierarchinę privalomumo tvarką. Tačiau jau tokios hierarchinės tvarkos idėją kai kas supranta taip, tarsi pirmenybė negimusios žmogaus gyvybės apsaugai žėistų teisėtą pastangą, kuriomis siekiama gyvūnų apsaugos.

Prieš mėginamas atskleisti dorovinės orientacijos į kūrinių tvarką praradimo priežastis, norėčiau atkreipti dėmesį į teigiamą užduoties kūrinių atžvilgiu pusę, kuri, tikiuosi, šiandien daug kam suprantama. Evangelikų egzegetas Ludwigas Köhleris labai vaizdžiai suformulavo, ką *Pr 1, 28* reiškė ankstyvajai žmogaus kultūros plėtrai ir tebereiškia šiandienėms kultūrinėms pastangoms:

Užduotis kūrinių atžvilgiu yra „užduotis plėtoti kultūrą. Ji tenka visiems žmonėms, galioja visais laikais; nėra jokios žmogaus veiklos, kuri jai nebūtų pavaldi. Tą užduotį vykdė pirmasis žmogus, jis, kartu su saviškiais atviroje stepėje išstatytas lediniam vėjui, uždėjo keletą akmenų vieną ant kito, taip išrasdamas sieną, visos architektūros pagrindą. Tą užduotį vykdė pirmoji moteris, kad sujungtų kelis kailio skutus, ji pragrėžė kietą dyglį ar žuvies ašaką bei per skylę įvėrė gyvūno sausgyslę, taip išrasdama adatą, siuvimą, viso drabužių meno pradžią. Iki šiandien kiekvienas vaiko mokymas, kiekviena mokykla, kiekvienas raštas, kiekviena technika, kiekvienas tyrimas, mokslas bei mokymas, jų metodai, priemonės bei institucijos yra ne kas kita, kaip šios užduoties vykdymas. Šis ženklas, šie Biblijos žodžiai žymi visą istoriją, visus žmogaus siekius.

Tai – objektyvioji pusė. Dar yra ir subjektyvioji. Kiekvienas žmogus turi – tai neprarandamai glūdi jo prigimtyje – susidoroti su gyvenimu. Žmogus turi susidoroti su tuo, kas jam nutinka, nesvarbu: ar į akį pakliūtą dulkelę, ar jo ir jo artimųjų gyvybei grėstų potvynis; joks dalykas nėra per mažas ar per didelis, žmogus turi mėginti su tuo vidujai susidoroti... Iš to, kaip žmogus vidujai susidoroja su daiktais, atsiskleidžia jo esmė“ (L. Köhler. *Der hebräische Mensch* (1953), 112 ir t.: cit. pagal H. W. Wolff, *op. cit.*, 238 ir t.).

Tad pasakymas: „Valdykite žemę“ nuo pat pradžių yra žmogaus kultūrinė užduotis. Ji dar nebaigta. Ji išlieka visais laikais ir galioja kiekvienai kartai, tai „nuolatinė užduotis“. Ją vykdant nuolat kyla pavojus iškraipyti Kūrėjo užduotį, pirmiausia pamiršti, kad tai yra užduotis, o ne savavališkas troškimas valdyti, privilegija be saiko išnaudoti kūrinių.

2. Kitokia valdymo samprata

Būtent apie tokią grėsmę toliau kalbėsime klausdami, kodėl Dievo užduotį „Valdykite žemę“ šiandien kai kas laiko dideliu pavojumi ekologinei ir žmogiškajai pasaulio ateičiai.

Kardinolas Ratzingeris savo 1981 m. pamoksluose apie kūrinių taip aiškiai ir apibrėžtai kalbėjo apie „užduoties valdyti supratimo paradigmą“, kad galbūt nieko nesupykdyčiau čia pacituodamas savo gerbiama mokytoją:

„Kaipgi tada radosi šiandien mums visiems grėsme keliantis darymo ir valdymo mentalitetas? Pirmieji požymiai pasirodo Renesanse, Galilėjui sakant maždaug taip: jei gamta savanoriškai neatsako į mūsų klausimus ir neatskleidžia savo paslapčių, tai mes ją kankinsime ir, skausmingai tardydami, išgausime iš jos atsakymus, kurių ji mums geranoriškai neduoda. Gamtamokslio įrankių konstravimas jam yra tartum šių kankinimo priemonių, kuriomis žmogus kaip absoliutus šeimininkas išgauna atsakymus, kokių jis iš šio kaltinamojo nori, rengimas“ (J. Ratzinger, *op. cit.*, 42).

Paklausus tampa naujo pobūdžio žinojimas: norima žinoti ne tai, kas yra daiktai, kas sudaro jų esmę, savastį, „prigimtį“, kitaip sakant, kas yra jų *logos*, dieviškoji idėja, kokia yra per juos besireiškianti dieviškoji Kūrėjo valia, bet tai, ką iš jų mums galima padaryti. Toks naujas artinimosi prie tikrovės būdas pagrįstai buvo pavadintas „galią teikiančiu žinojimu“.

René Descartes'as, padaręs esminę įtaką Naujųjų laikų moksliniam mąstymui, taip formuluoja šį naują žinojimą:

„Supratau, jog galima pasiekti mokslo lygį, kuris labai naudingas gyvenime ir kuris (priešingai spekuliatyviai mokyklinėi filosofijai) gali būti pritaikytas praktiškai. Juk, žinodami ugnies, vandens, oro, žvaigždžių, dangaus ir visų mus supančių kūnų jėgą bei poveikį, galėtume juos naudingai pagal paskirtį panaudoti ir tapti gamtos valdovais ir šeimininkais“ (Samprotavimai apie metodą, 6).

Norint, kad šis „galią teikiantis žinojimas“ išivyrautų, pirmiausia reikėjo pašalinti mintį apie Kūrėją. Jis turėjo būti nereikalingas, kaip „hipotezė“. Kūrinių kalba, Kūrėjo mums nešama žinia panaikintinos, kad visa lemiančiu kriterijumi taptų grynas padaromumas be jokių apribojimų bei išankstinių duotybių. Todėl atsirado būtinybė paskelbti, kad Kūrėjas ir jo kalbos (bei užduoties) kūriniuose klausimas yra beprasmis bei absurdiškas, ir atsakomybės už kūrinių užduotį paiminti kitokia, žmogaus pagrindine užduotimi: „Štai kodėl keičiama pagrindinė žmogaus užduotis, štai kodėl tikroji tiesa yra pažanga, o materija – medžiaga, iš kurios žmogus kuria pasaulį, kuris bus vertas, kad jame būtų gyvenama“ (J. Ratzinger, *op. cit.*, 42).

Ideologijos, leidusios šiam nuo Kūrėjo ir kūrinių atsietam, galią teikiančiam žinojimui išivyrauti XIX ir XX a., buvo marksizmas ir darvinizmas (skyresis nuo Darvino mokslinės teorijos). Jaunasis Karlas Marxas programiškai rašė:

„Būtybė yra savarankiška tik tada, kai stovi ant savo kojų, o ant savo kojų ji stovi tuomet, kai už savo egzistenciją niekam, išskyrus save, neskolinga. Žmogus, gyvenantis iš kito malonės, laiko save priklausoma būty-

be. Bet visiškai iš kito malonės gyvenu tada, kai ne tik jo dėka pragyvenu, bet ir esu iš jo gavęs savo gyvenimą; kai jis yra mano gyvenimo šaltinis, ir mano gyvenimas būtinau yra grindžiamas ne manimi pačiu, kai jis nėra mano paties kūrinys. Todėl sukūrimas yra sunykiai iš liaudies sąmonės išstumiamas vaizdinys“ (K. Marx. *Nationalökonomie und Philosophie*. Frühschriften, Stuttgart 1953, 246).

Nebūti už nieką skolingam kitam yra galėjimo būti savęs paties kūrėju sąlyga. Marksistinę utopiją sužlugdė tikrovė, neatitikusi ideologijos. Ji sugriuvo, nes nenorėta suvokti, jog egzistuoja žmogaus prigimtis, kūrinijos tvarka, kurios negalime nebaudžiami pažeidinėti. Prieš akis tai ypač aiškiai iškilo ekonomikos srityje, bet pirmiausiai tą parodė ideologiją grindęs klaidingas žmogaus paveikslas.

Iki šiol nežlugo „galią teikiančio žinojimo“ paradigma, viešpatavimo gamtai, laikant ją vien mūsų mokslinės-techninės-ūkinės galios troškimo objektu, ideologija. Veikiausiai neatsitiktinai Friedrichas Engelsas, perskaitęs Darwino „Origin of Species“, susižavėjęs rašė Marxui čia aptikęs mokslinį pagrindą jų teorijai.

Kaip esminį tikėjimo sukūrimu paneigimą (supopuliarintą) darvinizmą skleidė ne tik marksizmas iki komunizmo pabaigos; panašiai elgėsi „dešinės pakraipos“ ideologinis materializmas, vokiečių kalbos erdvėje pirmiausiai išplatintas Ernsto Haeckelio ir susivienijęs su rasių teorijomis ir socialiniu darvinizmu bei pastarojo stipresniojo kultu, baisiausiai pasireiškusiu nacionalsocializme (plg. Carl Amery. *Hitler als Vorläufer*. München 2002, 23–33).

Ideologijų epocha pasibaigė, tačiau nepasibaigė „galią teikiančio žinojimo“ ir jo nusigręžimo nuo tikėjimo sukūrimu bei iš jo kylančios atsakomybės už kūriniją amžius.

Kaip ir anksčiau, vyrauja mąstymas, laikantis pasaulį ne Kūrėjo kalba ir reikalavimu, bet atsitiktinumo ir būtinumo produktu. Kaip ir anksčiau, gvildenant didžiuosius etinius mūsų laikų klausimus nepaprastai sunku remtis tuo, ką nurodo gamtos tvarka ir jos Kūrėjas. Kaip ir anksčiau, etiniuose debatuose dėl to, ar leistina daryti viską, ką įmanoma padaryti, tebevyrauja padaromumo idėja.

Už debatų dėl kūrimo ir evoliucijos neslypi alternatyva, kaip mėgstama vaizduoti žiniasklaidoje ir mokslo populiarinimo literatūroje: arba „grįžimas į bažnytinio, antimokslinio dogmatizmo viduramžius“, arba „į ateitį orientuota mokslinė pažanga“. Kalbama apie didį, ateičiai esmingai svarbų dalyką – apie tvarias etines gaires labai technizuotai civilizacijai ir jos egzistencijai grėsmę keliančias galimybes. Kalbama apie mokslą, kuriam turėtų būti būdinga tvari atsakomybė

už kūriniją, nes pats mokslas yra svarbi žmogaus atsakomybės už kūriniją dalis. Jis, teisingai suprantant, yra konkretus pirmutinės dieviškosios užduoties žmogui: „Valdykite žemę“ įgyvendinimas.

3. Atsakomybė už kūriniją ir mokslas

Todėl paskutinis šių katechezijų etapas turėtų būti skirtas šiam klausimui: atsakomybė už kūriniją kaip iššūkis gamtamokslinei savivokai. Šiame „baigiamajame raunde“ norėčiau parodyti, kad evoliucijos teorijos arba kreacionizmo alternatyva yra pernelyg lengvas išsisukimas nuo problemos. „Kūrimas ir evoliucija“ – tai kitoks, iš esmės rimtesnis iššūkis. Šiandieniuose debatuose čia, mano akimis, sprendžiamas didžiųjų dorovinių gairių klausimas. Ar žmogus tiesiog medžiaga, esanti jo paties dispozicijoje? Ar žmogaus kilnumas yra besąlygiškas, išankstinė duotybė, priklausanti kūrinijos tvarkai ir niekada nesanti nuolaidos rezultatas? Ar ši žmogaus kilnumo samprata, kuria remiasi mūsų demokratijos, teisinė valstybė, solidarios bendrijos idėja, gali nedaryti poveikio moksliniam žmogaus paveikslui? Ar mėginimai taikyti evoliucijos teoriją žmogaus pažinimui, mąstymui ir norėjimui, žmonių visuomenei, ūkiui ir etikai atitinka besąlygiškus žmogaus kilnumo reikalavimus? Čia atsiveria platus laukas, į kurį nebežengsiu. Turėtų pakakti kelių principinių pastabų. Tai bus paskutinės katechezės tema.

Šiandien užbaigti norėčiau didžiojo žydų filosofo Hanso Jonoso tekstu. Savo vėlyvajame kūrinijoje „Atsakomybės principas“, kurį vadina „etikos technologinei civilizacijai bandymu“, jis imasi esminio klausimo, ar iš būties plaukia privalomumas, ar, teologiškai kalbant, kūrinijai būdinga kalba, kuri mums duotų nurodymus. Jei visa tėra atsitiktinumo ir būtinumo produktas, tai iš šio produkto nekyla joks nurodymas, jis taip pat neturi jokios savo teisės. Tačiau jei tai yra Kūrėjo duota, panorėta būtis, tai tada jos atžvilgiu egzistuoja saistanti atsakomybė. Tik esant šiai sąlygai, egzistuoja „atsakomybė už kūriniją“.

Hansas Jonasas čia pateikia paprastą pavyzdį, kurį vadina „pirmapradžiu atsakomybės objektu“, – vaiką. Klausiamo, ar egzistuoja „atsakomybė už kūriniją“. Ji egzistuoja tik tada, kai iš kūrinijos būties mūsų atžvilgiu išplaukia privalomumas. Daugelis teoriškai abejoja, ar toks būties ir privalomumo sąryšis egzistuoja. Hansas Jonasas nurodo atvejį, kai tokia abejonė neįmanoma: „naujagimis, kuris vien savo kvėpavimu nenuginčijamai skleidžia aplinkai pareigą jį būtent priimti. Pasižiūrėk ir žinosi“ (Hans Jonas. *Das Prinzip der Verantwortung*. Tb-Ausgabe Suhrkamp 1984, 235).

Į tokį šauksmą galima neatsiliepti – tačiau kiekvienam bus aišku, jog tai nežmoniška. Niekam nekyla abejonių, jog priimti naujagimį akivaizdžiai privalu. Tam, žinoma, mums padeda žmoguje „užprogramuoti“ instink-

tai bei jausmai kūdikio atžvilgiu. Tiriant elgesį irgi atsirado šios elgsenos evoliucinė „gamtos istorija“. Baigiamojoje katechezėje parodysime, kad šie net į gyvūnų pasaulį nusidriekiantys „jaunikių globos instinktai“ yra sąlygų sąryšiai, tačiau jais neįmanoma paaiškinti privalomumo rūpintis ką tik gimusiu kūdikiu besąlyginio, dorovinio pobūdžio. Tiesa, tarp iš anksto užprogramuotos gyvūniškos jaunikių globos ir žmogiško rūpinimosi ką tik gimusiu kūdikiu elgesio požiūriu yra panašumo, todėl tuo ir domimasi atliekant lyginamuosius elgesio tyrimus. Tačiau esminis skirtumas yra autentiška atsakomybė, kuri būdinga tik žmogui ir dėl kurios tik jis gali būti kaltas. Šį skirtumą teoriškai galima neigti, – kaip daug kas ir daro. Tačiau tai nekeičia to, kad už pareigos padėti neatlikimą baudžiama, nes ta pareiga priskiriama autentiškai atsakomybei.

Mūsų šiandienės katechezės tema buvo „Atsakomybė už kūriniją“. Galbūt kai ką nuvyčiau, nes konkrečiau nekalbėjau apie atsakomybę už aplinką, kūrinijos išsaugojimą. Man rūpėjo būtini atsakomybės už kūriniją pagrindai. Tik pabaigoje nurodžiau konkretų pavyzdį: privalomumą vaiko atžvilgiu. Ar yra kūrinijoje, kas būtų svarbiau, brangiau už naujagimį? Kam šiandien (bent Europoje) gresia didesnis pavojus negu negimusiam vaikui? Sunku suvokti, kodėl į aplinkosaugą dedamos pastangos nekryps-ta pirmiausiai į vaikų apsaugą, juk kas labiau skatina pagarbą kūrinijai už rūpinimąsi tuo, kas brangiausia, būtent vaiku, kuris šiam pasauliui padovanotas, kad jį pažintų, gerbtų ir globotų.

Nauji leidiniai

Gaivinantis senovės šaltinių vanduo. Moterų mistikų išmintis. – Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2006. – 184 p.

Bažnyčios istorijoje daugiausia surinkta vyrų biografijų ir raštų, bibliotekose yra daugybė knygų, kurias parašė šventieji ir teologai, tačiau moterų biografijos ir jų raštai liko nepastebėti ir neįvertinti, jų parašytos knygos užima mažai vietos bibliotekų lentynose. Sesuo Mary E. Penrose – šiuolaikinė rinkėja Bažnyčios laukuose. Ji surinko gausybę moterų autorių ir apie moteris parašytų raštų nuo ankstyvųjų krikščionybės amžių iki šių dienų. Su begaline kantrybe ir kruopštumu ji žvalgėsi, ieškojo, išnaršė nesuskaičiuojamą daugybę rašytinių šaltinių. Tuomet sudėjo savo radinių pavyzdžius į šią puikią knygelę, kad mus nuostabiai praturtintų. Tekstai skirti ne tik dvasinio luomo žmonėms, bet ir paprastam skaitytojui. Rinkinyje pateikiama daug skaitinių su nuorodomis į Šventojo Rašto ištraukas. Jie bus naudingi Liturginių valandų skaitymams, padės norintiems praplėsti dvasinį pasaulį, duos peno asmeniniams, kasdieniniams apmąstymams.

Kartūzas. Tylos mokykla. – Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2006. – 136 p.

Kontempliatyvusis yra be galo turtingas, tačiau jis neturi nieko. Jis visa gauna, visa atiduoda. Šioje knygoje pristatomi pamokslai, kuriuos prieš šešiasdešimt penkerius metus sakė knygos „Meilė ir tyla“ autorius, miręs 1987-aisiais. Tada jis buvo Valzento (Valsainte) kartūzų vienuolino (Fribūras, Šveicarija) vikaras. Pamokslai sakyti iškilmingų liturginių švenčių progomis, per bendruomenės kapitulą arba kai kuriais sekmadieniais vienuolino naujokams. Tekstai apie vidinę malda, praktinį jos pritaikymą, Evangelijos reiklumą, krikščionišką slėpinį – apie visa tai pasakojama šiuose trumpuose skyriuose, kurie gali pasitarnauti kaip įvadas į vidinį gyvenimą. Paprastumas, koku čia kalbama, pasitaiko retai.

Ministrantų piligrimystė į Romą

Liepos 31 d. Romoje prasidėjo 9-osios Tarptautinės ministrantų piligrimystės renginiai tema „Dvasia gaivina“ (*Spiritus vivificat*). Piligrimystėje dalyvavo apie 42 tūkst. ministrantų iš 18 šalių. 13–20 metų jaunuolių, tiek vaikinų, tiek merginų, gausiausios grupės buvo iš Vokietijos (35 000), Austrijos (2000), Vengrijos (1400) Italijos (1300). Piligrimystėje taip pat dalyvavo nedidelė ministrantų grupė iš Lietuvos. Kas penkerius metus vykstančia Europos ministrantų piligrimystę organizuoja 1960 m. įsteigta Tarptautinė ministrantų sandrauga. Pagrindinis tarptautinio ministrantų susitikimo renginys buvo rugpjūčio 1 d. Mišios, kurių koncelebracijai vadovavo Vienos arkivyskupas kardinolas Christophas Schönbornas. Rugpjūčio 2 d. įvairių šalių ministrantai dalyvavo bendrojoje popiežiaus Benedikto XVI audiencijoje.

Rugpjūčio 1 d. vakare per Mišias Šv. Petro aikštėje pamokslą sakęs kardinolas Christophas Schönbornas komentavo piligrimystės dienų temą „Dvasia gaivina“. Pasak jo, Šventoji Dvasia yra Bažnyčios siela, jos vidinės gyvybės pradai, nuolat atnaujinantis Bažnyčią ir palaikantis ją jauną. Vienos arkivyskupas pabrėžė ministrantų tarnystės patrauklumą: Šventoji Dvasia gali suteikti jauniems krikščionims kitus užkrečiančio džiaugsmo. Kardinolas sakė jauniems Europos šalių ministrantams, kad jie nėra „muziejaus prižiūrėtojai“ ar „silpstančios Bažnyčios ariergardas“; per Kristų vaikai ir jaunuoliai neša pasauliui viltį. Vienos arkivyskupas minėjo taip pat daugelio girdimas pašaipas dėl tarnavimo prie altoriaus. Jis ragino jaunuolius šauktis Jėzaus pagalbos, išlikti meilėje ir kantrybėje net girdint kitų patyčias. Pasak kardinolo Schönborno, Romoje, „visuotinės Bažnyčios širdyje“, galima išgyventi vienybę įvairovėje. Jis taip pat priminė, kad kiekvienas žmogus apdovanotas savitomis dovanomis, taip pat paragino